

**VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA
PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS**

**APLINKRAŠTIS DĖL UŽSIENIO VALSTYBĖS TEISMO SPRENDIMO PRIPAŽINIMO
IR VYKDYMO TVARKOS**

2015-08-26

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

Aplinkraštis dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo tvarkos (toliau vadinama – Aplinkraštis) skirtas Savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyrių (toliau – VTAS) darbuotojams, sprendžiantiems vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimus tarptautinės vaiko teisių apsaugos kontekste. Aplinkraštis parengtas atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo (toliau – LAT) ir Lietuvos apeliacinio teismų praktiką nagrinėjant bylas dėl užsienio valstybių teismų priimtų sprendimų bylose dėl santuokos nutraukimo bei dėl tėvų pareigų, pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje.

Aplinkraščiu siekiama formuoti vieningą VTAS ir Tarnybos praktiką teikiant asmenims konsultacijas dėl užsienio teismų priimtų sprendimų pripažinimo ir vykdymo tvarkos.

Aplinkraštyje išskirti pagrindiniai aspektai, į kuriuos turėtų būti atkreiptas VTAS darbuotojų dėmesys, savo veikloje susidūrus su užsienio valstybių teismuose priimtais sprendimais, susijusiais su vaikų, Lietuvos Respublikos piliečių, teisių apsauga bei tėvų, Lietuvos Respublikos piliečių, teisėmis ir pareigomis vaikams.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – LR CK) yra įtvirtinta nuostata, kad tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams, nesvarbu, ar vaikai gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams; jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium. Tai reiškia, kad ir negyvendami kartu, tėvai privalo susitarti dėl tėvų valdžios įgyvendinimo savo vaikams sąlygų ir būti vienodai atsakingi už vaikų auklėjimą ir tinkamų jų raidos sąlygų sudarymą. Visi su vaikų auklėjimu susiję klausimai yra sprendžiami bendru tėvų sutarimu. Tik tuo atveju, jeigu tėvai nesusitaria, ginčijamą klausimą sprendžia teismas.

Kai vaikų tėvai gyvena skirtingose valstybėse, o ginčas dėl tėvų pareigų vaikams yra išspręstas, priimtas teismo sprendimas neretai turi būti vykdomas kitoje valstybėje, nei buvo priimtas, o tam jis turi būti pripažįstamas vykdytinu įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka. LAT yra nurodęs, kad užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimas reiškia, kad:

- a. pripažįstančioje valstybėje jis įgyja *res judicata* (teismo išspręsta byla) galią;
- b. pripažįstančioje valstybėje jis įgyja prejudicinę galią;
- c. pripažįstanti užsienio teismo sprendimą valstybė kartu konstatuoja, kad nagrinėjant bylą užsienio valstybėje laikytasi sąžiningumo principų;
- d. sprendimas pripažįstančioje valstybėje tampa vykdytinas, t.y. turi būti vykdomas taip pat, kaip ir nacionalinio teismo sprendimas.

Aplinkraštyje vartojamos sąvokos atitinka LR CK (Žin., 2000, Nr. 74-2262), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau tekste – LR CPK) (Žin., 2002, Nr. 36-1340), taip pat Tarybos reglamente (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau – Reglamentas Nr. 2201/2003), 1980 m. Hagos konvencijoje dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų vartojamas sąvokas.

Pagrindinės Aplinkraštyje vartojamos sąvokos:

Bendravimo teisės – apima visų pirma teisę ribotam laikui išvežti vaiką kitur negu yra jo nuolatinė gyvenamoji vieta.

Kilmės valstybė – valstybė, kurioje priimtas teismo sprendimas.

Teismo sprendimas – tai teismo paskelbtas sprendimas dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacijos), santuokos pripažinimo negaliojančia ar sprendimas, susijęs su tėvų pareigomis, nesvarbu kaip tas sprendimas vadinamas (nutartis, potvarkis, įsakymas ir pan.).

Tėvų pareigos – visos teisės ir pareigos, susijusios su vaiko asmeniu ar turtu, suteikiamos fiziniam ar juridiniam asmeniui teismo sprendimu, įstatymų nustatyta tvarka ar juridinę galią turinčiu susitarimu.

Vykdyimo valstybė – valstybė, kurioje prašoma vykdyti teismo sprendimą.

II. TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimas ir leidimas vykdyti – užsienio valstybės teismo sprendimo sukeltamų teisinių padarinių išplėtimas iš kilmės valstybės į pripažįstančiosios valstybės teritoriją. Tai reiškia, kad atitinkamos valstybės kompetentingo teismo procesiniu sprendimu, kuriuo pripažįstamas kitoje valstybėje priimtas teismo sprendimas, patvirtinama, jog užsienio valstybės teismas turėjo jurisdikciją spręsti konkretų byloje kilusį klausimą (klausimus), užsienio valstybės teismo sprendimu nustatyti faktai įgyja *res judicata* ir prejudicinę galią pripažįstančioje valstybėje. Pripažinto užsienio valstybės teismo sprendimo leidimas vykdyti, savo ruožtu, reiškia leidimą faktiškai įvykdyti tokį užsienio valstybės teismo sprendimą priimančiosios valstybės teritorijoje. Pripažįstančiosios valstybės kompetentingas teismas negali keisti užsienio valstybės teismo sprendimo esmės.

Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo (toliau – Įstatymas) 4 straipsnio 1 dalis numato, kad Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių narių teismų sprendimai ir kiti pagal ES reglamentus vykdytini dokumentai Lietuvos Respublikoje pripažįstami ir leidžiama juos vykdyti ES reglamentų, šio Įstatymo ir LR CPK nustatyta tvarka. Įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad jeigu ES reglamentai nenustato ES valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti tvarkos, šie sprendimai pripažįstami ir leidžiama juos vykdyti pagal LR CPK LX skyriaus ketvirtąjį, penktąjį ir šeštąjį skirsnius.

Užsienio valstybių teismų, taip pat kitų valstybės institucijų (išskyrus Europos Sąjungos valstybių narių) priimtų sprendimų pripažinimo ir vykdymo tvarka yra nustatyta LR CPK 809–817 straipsniuose. Pagal LR CPK 810 straipsnį, įtvirtinantį teisės normų konkurencijos taisyklę, taikomą nagrinėjant užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo Lietuvos Respublikoje klausimus, užsienio teismų sprendimai yra pripažįstami tarptautinių sutarčių pagrindu, nesant sutarties – LR CPK 810 straipsnyje nustatytomis sąlygomis (*LAT 2012 m. birželio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-304/2012*).

Teismas, nagrinėdamas užsienio teismo sprendimo pripažinimo klausimą, *ex officio*, patikrina, ar nėra LR CPK 810 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų teismo sprendimo nepripažinimo pagrindų (*Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2T-55/2012*). LR CPK 810 straipsnio 4 dalis numato, kad sprendžiant klausimą dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo, negali būti tikrinamas šio sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo procedūros metu negali būti iš naujo nustatinėjami bylos faktai bei tikrinama, ar užsienio valstybės teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas (*LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-375/2009*). Taigi, prašymą dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo nagrinėjantis teismas neturi tikrinti, ar teisingai užsienio valstybės teismas pritaikė materialiosios ir proceso teisės normas, jo įgaliojimų ribos – patikrinimas, ar nėra konkrečios bylos nagrinėjimui taikytiname teisės akte (įstatyme, tarptautinėje sutartyje, reglamente, kt.) nustatytų pagrindų sprendimo nepripažinti (*LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-375/2009*).

LR CPK 810 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinti pagrindai atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje užsienio valstybės teismo sprendimą. Pagal šio straipsnio nuostatas, užsienio valstybių teismų sprendimus atsisakoma pripažinti, jeigu: 1) sprendimas nėra įsiteisėjęs pagal tos valstybės, kurioje jis yra priimtas, įstatymus; 2) pagal Lietuvos Respublikos teisę ar tarptautinės sutarties nuostatas byla priskirtina išimtinai Lietuvos Respublikos ar trečiosios valstybės teismų kompetencijai; 3) šaliai, kuri nedalyvavo nagrinėjant bylą, nebuvo tinkamai pranešta apie civilinės bylos iškėlimą bei proceso metu nebuvo sudarytos procesinės gynybos galimybės, o tais atvejais, kai ji buvo neveiksni, – tinkamo atstovavimo galimybės; 4) užsienio valstybės teismo sprendimas, kurio pripažinimo yra prašoma, nėra suderinamas su Lietuvos Respublikos teismo sprendimu, priimtu byloje tarp tų pačių šalių; 5) sprendimas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintai viešajai tvarkai; 6) užsienio valstybės teismas priimdamas sprendimą išsprendė klausimus dėl Lietuvos Respublikos piliečio veiksnio ar teismo, atstovavimo pagal įstatymą, šeiminių turtinių ar paveldėjimo teisinių santykių ir tai prieštarauja Lietuvos Respublikos tarptautinei privatinei teisei, išskyrus atvejus, kai Lietuvos teismai byloje būtų priėmę tokį patį sprendimą.

III. UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISMO SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMAS VYKDYTINAI LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Lietuvos Respublikoje vykdytinais gali būti pripažįstami:

1. ES valstybių narių (išskyrus Daniją) priimti teismo sprendimai;
2. Valstybių, nepriklausančių ES, su kuriomis Lietuva sudariusi tarptautinio bendradarbiavimo sutartis, teismų sprendimai;
3. Valstybių, su kuriomis nėra pasirašyta tarptautinio bendradarbiavimo sutarčių, teismų sprendimai.

Lietuvos apeliacinis teismas pirmąją instanciją nagrinėja prašymus dėl užsienio valstybių teismų ir arbitražų sprendimų civilinėse bylose pripažinimo ir (arba) leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje, taip pat prašymus dėl atsisakymo pripažinti užsienio valstybių teismų (arbitražų) sprendimus. Tokia pat tvarka pripažįstamos ir užsienio teismų patvirtintos taikos sutartys civilinėse bylose ir užsienio valstybių teismų civilinėse bylose priimtose nutartys dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo.

Užsienio valstybėse priimti teismo sprendimai, reikalaujantys pripažinimo Lietuvos Respublikoje yra:

1. sprendimai dėl santuokos nutraukimo;
2. sprendimai dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium (separacijos);
3. sprendimai dėl santuokos pripažinimo negaliojančia;
4. sprendimai, susiję su tėvų pareigomis.

Teismas, kompetentingas spręsti užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo vykdytinu Lietuvos Respublikoje klausimą yra Lietuvos apeliacinis teismas.

Lietuvos apeliacinis teismas, spęsdamas užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo vykdytinu Lietuvos Respublikoje klausimą, vertina, ar nėra teismo sprendimo nepripažinimo pagrindų.

Pagrindai, kuriems esant, užsienio valstybės teismo sprendimas nepripažįstamas vykdytinu Lietuvos Respublikoje yra:

1. Užsienio teismo sprendimas prieštarauja Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai. Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje analogiško pobūdžio bylose išaiškinta, kad sąvoka „viešoji tvarka“ turi būti aiškinama kaip tarptautinė viešoji tvarka, apimanti fundamentalius sąžiningo proceso principus, taip pat imperatyviasias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus. Taigi, sąvoka „viešoji tvarka“ turi būti aiškinama siauriau, nei nacionalinė viešoji tvarka ir apimti tarptautinėje praktikoje priimtus imperatyvius standartus. Tokiais viešosios tvarkos pažeidimais gali būti pripažįstami atvejai, kai nustatoma, jog užsienio

valstybės teismo sprendimo pripažinimas ir vykdymas prieštarautų Konstitucijoje įtvirtintiems pagrindiniams teisės principams ir moralės normoms, pripažintoms tarptautiniu lygiu (Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2T-40/2013). Atkreiptinas dėmesys, jog be minėtų teismų praktikoje suformuluotų viešosios tvarkos aiškinimo taisyklių, Reglamente Nr. 2201/2003 įtvirtina specialioji viešosios tvarkos išlygos aiškinimo ir taikymo taisyklė, pagal kurią vien užsienio valstybės teismo sprendimo prieštaravimas viešajai tvarkai savaime neleidžia atsisakyti pripažinti teismo sprendimo dėl tėvų pareigų. Visais atvejais *ordre public* išlyga turi būti vertinama sistemiškai su geriausių vaiko interesų apsaugos principu.

Vaiko interesus kiekvienoje byloje būtina individualizuoti (*LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 26 d. nutartis, priimta civilinėje Nr. 3K-3-269/2013*). Juos pirmiausiai nulemia teigiama vaiko, kaip sveikos, progresyvios, tvirtos bei intelektualios asmenybės, raida, jo poreikiai turėti saugią asmeninę (tiek fizine, tiek socialine prasme) aplinką, kurioje jis galėtų būti, užsiimti jam reikalingais dalykais, žaisti, lavinti savo gabumus, būti apsaugotas nuo suaugusiųjų kasdienių rūpesčių ir pan.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 39 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nustatyta, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus (4 straipsnio 1 dalies 1 punktą), o sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos, tėvams gyvenant skyrium, nustatymo, pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko, galinčio pareikšti savo nuomonę, interesus bei pageidavimus, su kuriuo iš tėvų jis norėtų kartu gyventi (23 straipsnio 4 dalis). LR CK 3.3 str. įtvirtinta, kad šeimos santykių teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje yra grindžiamas prioritetingomis vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje bei kitais principais. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, prie kurios yra prisijungusi Lietuvos Respublika, 12 straipsnyje nustatyta, kad valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, skiriama daug dėmesio. Dėl to vaikui turi būti būtinai suteikiama galimybė būti išklausytam dėl bet kokio jį liečiančio klausimo teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų nustatyta tvarka.

2009 metais Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas (nepriklausomų ekspertų institucija, įsteigta remiantis Vaiko teisių konvencija ir stebinti jos nuostatų įgyvendinimą valstybėse šios konvencijos dalyvėse), kurio pagrindinė veikla – valstybių ataskaitų apie tai, kaip jų šalyse vykdoma Vaiko teisių konvencija, vertinimas, atitinkamų klausimų iškėlimas, rekomendacijų teikimas bei pozityviosios vaikų teisių apsaugos praktikos tendencijų formavimas, parengė bendrąjį komentarą dėl Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnio. Jame nurodoma, kad vaiko, sugebančio suformuluoti savo pažiūras, teisė būti išklausytam turi būti suprantama kaip valstybės pareiga įvertinti vaiko gebėjimą suformuluoti nepriklausomą nuomonę įmanomai plačiausia apimtimi. Tai reiškia, kad valstybės – šios konvencijos dalyvės neturėtų pradėti nuo prezumpcijos, kad vaikas nepajėgus išreikšti savo pažiūrų, priešingai, valstybė turėtų preziumuoti, kad vaikas geba išreikšti savo nuomonę ir pripažinti jo teisę ją pareikšti. Komitetas taip pat pabrėžė, kad Konvencijos 12 straipsnio 2 dalies nuostata taikoma visiems be apribojimų svarbiems teismo procesams, susijusiems su vaiku, pavyzdžiui, dėl tėvų skyrybų, globos, įvaikinimo, smurto, sveikatos apsaugos, prieglobsčio ir pan., taip pat administraciniams procesams ir mediacijai bei arbitražui.

Iš Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencijos taip pat matyti, kad Vaiko teisių konvencijoje ir kituose tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintas vaiko nuomonės išklausymas dėl su juo susijusių klausimų yra fundamentalus principas, tačiau neabsoliutus ir įgyvendinamas atsižvelgiant į vaiko brandos lygį (žr., pavyzdžiui, *Šneersone et Kampanella c. Italie*, n° 14737/09, 12 juillet 2011, § 42, 102-103). Klausimo dėl vaiko nuomonės išklausymo (tiesiogiai ar per atstovą) apsvaistymas yra susijęs su realia teismo galimybe įvertinti geriausius vaiko interesus. Teisės į šeimos gyvenimo gerbimą (Vaiko teisių konvencijos 8 straipsnis),

apimančios taip pat ir teisingo proceso reikalavimus šeimos bylose, kontekste EŽTT yra konstatavęs pažeidimų tais atvejais, kai nacionaliniai teismai, sprendami geriausių vaiko interesu klausimą su vaiko nusistovėjusios aplinkos keitimu susijusiose bylose, neišnaudojo turimų procesinių galimybių neabejotinai nuomonei dėl geriausių vaiko interesų užtikrinimo susiformuoti (žr., pavyzdžiui, *mutatis mutandis, B. c. Belgique*, Requite n° 4320/11, 10 juillet 2012).

2. Užsienio teismo sprendimas yra neįsiteisėjęs.

3. Pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus arba tarptautines sutartis jurisdikcija nagrinėti bylą priklauso išimtinai Lietuvos Respublikos arba trečiosios valstybės teismų kompetencijai.

Vadovaujantis LR CPK 784 straipsnyje įtvirtintomis normomis, reglamentuojančiomis šeimos teisinių santykių bylų teisingumą, Lietuvos Respublikos teismų išimtinė kompetencija galima vieninteliu atveju, kai abiejų sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje (CPK 784 str. 2 d.).

Vadovaujantis LR CPK 785 straipsniu, reglamentuojančiu tėvų ir vaikų teisinių santykių bylų teisingumą, išimtinė Lietuvos Respublikos teismų jurisdikcija nustatyta esant LR CPK 785 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtintoms sąlygoms, kurios sietinos su vienos iš šalių (asmens be pilietybės) ar abiejų šalių (nepriklausomai nuo pilietybės) nuolatinė gyvenamąja vieta Lietuvos Respublikoje arba vienos iš šalių buvimu Lietuvos Respublikos piliečiu. Pažymėtina, jog sprendžiant užsienio valstybės teismo sprendimo nepripažinimo klausimą, aktualus LR CPK 785 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos normos taikymas, pagal kurią Lietuvos Respublikos teismai išimtinai nagrinėja tėvų ir vaikų teisinių santykių, įvaikinimo teisinių santykių bylas, jeigu nors viena iš šalių yra Lietuvos Respublikos pilietis arba asmuo be pilietybės ir tos šalies nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje. Šios normos aiškinimas, siekiant nustatyti Lietuvos Respublikos teismų išimtinę jurisdikciją, turi būti grindžiamas nors vienos iš jos taikymo sąlygų, sietinų su viena iš ginčo šalių, nustatymu – arba Lietuvos Respublikos pilietybės turėjimu, arba tos šalies nuolatinės gyvenamosios vietos turėjimu Lietuvos Respublikoje, jei tai yra asmuo be pilietybės. Priešingas šios normos aiškinimas neatitiktų ja siekiamų tikslų įgyvendinimo – išimtinę Lietuvos Respublikos teismų jurisdikciją sieti su vienos iš ginčo šalių realiu ryšiu su Lietuva, kuris pasireiškia arba per pilietybę, arba per nuolatinę gyvenamąją vietą. Reikalavimas Lietuvos Respublikos piliečiui papildomai turėti šioje valstybėje nuolatinę gyvenamąją vietą nepagrįstai susiaurintų šios normos taikymą ir būtų nepateisinamas valstybės, kuri išimtinai turi garantuoti savo piliečiams procesinę teisinę apsaugą tėvų ir vaikų teisinių santykių bylose, atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog pareiškėjo buvimas Lietuvos Respublikos piliečiu sudaro pakankamą pagrindą pripažinti Lietuvos Respublikos teismų išimtinę kompetenciją pagal LR CPK 785 straipsnio 1 dalį, jei nors vienas iš prašomu pripažinti/nepripažinti užsienio teismo sprendimu išspręstų reikalavimų pagal savo esmę priklauso išimtinai Lietuvos Respublikos teismų kompetencijai, ji apima ir kitų su tuo susijusių reikalavimų išsprendimą (*Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2T-55/2012*).

Remiantis LR CK 2.12 straipsnio 1 dalimi, fizinio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta, reiškianti asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi, yra toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausiai gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimu vieta. Pagal LR CK 2.12 straipsnio 2 dalį fizinis asmuo pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, jeigu jis Lietuvos Respublikoje savo valia įkuria ir išlaiko savo vienintelę arba pagrindinę gyvenamąją vietą, ketindamas čia įkurti ir išlaikyti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centrą. Taigi, asmens nuolatinės gyvenamosios vietos klausimas yra fakto klausimas, kuris nustatomas pagal objektyviusius (asmens turto, darbo vieta, šeimos gyvenamoji vieta ir pan.) ir subjektyviusius (asmens ketinimas tam tikrą valstybę pripažinti savo interesų vieta) kriterijus.

Vienas iš būdų nustatyti asmens gyvenamąją vietą yra gauti informaciją iš Gyventojų registro tarnybos registro, kuriame yra kaupiami duomenys apie Lietuvos Respublikos piliečių asmens duomenis, taip pat jų gyvenamąją vietą. Nustatant asmens gyvenamąją vietą, be

gyvenamosios vietos deklaravimo, svarbūs ir kiti kriterijai: faktinio gyvenimo toje vietoje trukmė bei tęstinumas, paties asmens vieši pareiškimai apie savo gyvenamąją vietą, turimas turtas, socialiniai ryšiai. Ta aplinkybė, jog asmuo deklaravo vieną gyvenamąją vietą, nebūtinai reiškia, kad jis ten gyvena, nes sprendžiant gyvenamosios vietos klausimą yra svarbu nustatyti asmens ryšį su gyvenamąja vieta, o ne formalų jos deklaravimą. Šias išvadas patvirtina kasacinio teismo išaiškinimai LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 5 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-152/2011.

4. Užsienio valstybės teismo sprendimas yra priimtas atsakovui neatvykus į bylos nagrinėjimą užsienio valstybėje ir neturima duomenų apie tinkamą atsakovo informavimą apie prasidėjusį teisminį procesą.

5. Nustatoma, kad užsienio valstybės teismo sprendimas yra nesuderinamas su:

a. Lietuvos Respublikos kompetentingo teismo sprendimu, priimtu byloje tarp tų pačių šalių.

b. Kitoje valstybėje anksčiau priimtu teismo sprendimu byloje tarp tų pačių šalių, jeigu šis sprendimas atitinka būtinas teismo sprendimų pripažinimo sąlygas, t.y. galėtų būti pripažintas vykdytinu Lietuvos Respublikoje, jeigu būtų kreiptasi dėl šio pripažinimo.

Išnagrinėjęs prašymą dėl užsienio valstybės teismo arba arbitražo sprendimo pripažinimo (atsisakymo pripažinti) ir (arba) leidimo vykdyti Lietuvos apeliacinis teismas gali priimti tokias nutartis (CPK 809-817 str.):

1. Sprendimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje.

2. Sprendimą pripažinti Lietuvos Respublikoje.

3. Sprendimą leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje.

4. Sprendimą atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje.

5. Prašymą dėl užsienio valstybės teismo (arbitražo) sprendimo pripažinimo ir (arba) leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje patenkinti iš dalies (pripažinti ir (arba) leisti vykdyti tik dalį užsienio valstybės teismo (arbitražo) sprendimo ir pan.).

6. Prašymą palikti nenagrinėtą.

7. Nutraukti bylą.

Lietuvos apeliacinio teismo nutartis dėl užsienio valstybės teismo (išskyrus Europos Sąjungos valstybes nares) arba arbitražo sprendimo pripažinimo (atsisakymo pripažinti) ir (arba) leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje klausimu įsiteisėja nuo jos priėmimo dienos ir pagal bylų proceso kasaciniame teisme taisyklės gali būti skundžiama kasaciniu skundu LAT.

IV. UŽSIENIO VALSTYBĖS TEISMO SPRENDIMAI, NEREIKALAUJANTYS PRIPAŽINIMO PASKELBTI JUOS VYKDYTINAIŠ LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Užsienio valstybės teismo sprendimai, nereikalaujantys specialaus pripažinimo ir vykdytini Lietuvos Respublikoje:

1. Užsienio valstybės teismo sprendimai dėl neteisėtai išvežto ir laikomo vaiko grąžinimo į jo kilmės šalį, priimti pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. Europos Teisingumo Teismas 2008 m. liepos 11 d. sprendime byloje Nr. C-195/08 PPU, teigė, kad pagal Reglamentą valstybėje narėje priimtas sprendimas turi būti pripažįstamas kitose valstybėse narėse netaikant jokių procedūrų. Taip pat išaiškino, kad vaiką grąžinti reikalaujančio sprendimo, priimto vėliau už sprendimą dėl negrąžinimo, vykdytinumui, nors jis yra glaudžiai susijęs su kitais klausimais, kuriuos sprendžia Reglamentas, visų pirma su globos teisėmis, taikoma procesinė autonomija, kad nebūtų delsiama sugražinti vaiką, kuris neteisėtai išvežtas ar laikomas valstybėje narėje, kitoje nei šis vaikas nuolat gyvena prieš pat jį neteisėtai išvežant ar negrąžinant. Reglamento Nr. 2201/2003, 11 straipsnio 3 dalyje reikalaujama, kad teismai, kuriems pateikiamas pareiškimas dėl vaiko grąžinimo, veiktų skubiai, taikydami skubiausias procedūras, kurias leidžia nacionalinė teisė.

2. Užsienio valstybės teismo sprendimai dėl bendravimo teisių. Teismo sprendimai dėl bendravimo teisių gali būti priimti:

- a) pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų;
- b) sprendžiant klausimą dėl tėvų teisių ir/ar pareigų vaikų atžvilgiu, priimti Europos Sąjungos valstybės narės (išskyrus Danijos) teismo.

Teismo sprendimai, priimti Europos Sąjungos narių valstybių (išskyrus Daniją), nereikalaujantys atskiro pripažinimo vykdyti juos Lietuvos Respublikoje, turi būti patvirtinti teismo, priėmusio sprendimą, pažymėjimu. Šio pažymėjimo formą ir turinį nustato Tarybos Reglamentas Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą Nr. 1347/2000.

Europos Teisingumo Teismas 2008 m. liepos 11 d. sprendime byloje Nr. C-195/08 PPU nurodė, kad Reglamento Nr. 2201/2003, 42 straipsnyje nustatyto pažymėjimo išdavimo tikslais nėra svarbu, ar priimto sprendimo dėl vaiko negrąžinimo vykdymas sustabdytas, ar buvo priimtas naujas sprendimas, sprendimas buvo panaikintas, arba bet kuriuo atveju jis neįgijo įsiteisėjusio sprendimo galios, ar buvo pakeistas sprendimu dėl grąžinimo, jei vaikas iš tikrųjų nebuvo grąžintas. Kadangi nebuvo pareikšta jokių abejonių dėl šio pažymėjimo autentiškumo ir jis išduotas naudojant nurodyto Reglamento Nr. 2201/2003 IV priedo formą, tai prieštaravimą dėl sprendimo grąžinti vaiką pripažinimo pateikti draudžiama, ir vykdymo valstybės narės teismas turi tik paskelbti teismo sprendimą, dėl kurio išduotas pažymėjimas, vykdytinu ir patenkinti prašymą nedelsiant grąžinti vaiką.

Pažymėtina, jog Lietuvos apeliacinis teismas 2014 m. rugsėjo 24 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 2T-102/2014 pripažino esant būtinybę keisti iki šiol formuotą Lietuvos apeliacinio teismo praktiką, susijusią su užsienio teismų sprendimų dėl tėvystės nustatymo pripažinimu Lietuvos Respublikoje. Teismas nurodė, jog taikant CPK 809 straipsnio 3 dalį, kaip įstatymo analogiją, pripažintina, jog užsienio teismų sprendimų dėl tėvystės nustatymo pagrindu civilinės būklės aktų įrašai turi būti sudaromi (keičiami, papildomi) netaikant specialios užsienio teismų sprendimų pripažinimo procedūros, o dėl vaiko gimimo įrašo papildymo, nurodant vaiko tėvą, asmuo gali kreiptis tiesiogiai į civilinės metrikacijos įstaigą, laikantis LR teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160 patvirtintų Civilinės metrikacijos taisyklių reikalavimų.

V. PRAŠYMAS DĖL UŽSIENIO VALSTYBĖS TEISMO SPRENDIMO PRIPAŽINIMO IR (ARBA) LEIDIMO VYKDYTI

Prašymą dėl užsienio valstybės teismo arba arbitražo sprendimo pripažinimo ir (arba) leidimo vykdyti taip pat prašymą dėl atsisakymo pripažinti užsienio teismo (arbitražo) sprendimą Lietuvos Respublikoje gali paduoti bet kuris asmuo, suinteresuotas to užsienio teismo arba arbitražo sprendimo pripažinimu ir (arba) leidimu vykdyti Lietuvos Respublikoje.

Prašymas dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo vykdytinu pateikiamas Lietuvos apeliaciniame teismui ir nagrinėjamas LR CPK nustatyta tvarka. Prašymai dėl užsienio valstybių teismų (išskyrus Europos Sąjungos valstybes nares, bet ne Daniją) ir arbitražų sprendimų pripažinimo (atsisakymo pripažinti) ir (arba) leidimo vykdyti nagrinėjami vieno teisėjo rašytinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, nusprendžia prašymą nagrinėti žodinio proceso tvarka.

ES valstybių narių teismų sprendimai civilinėse bylose pripažįstami (leidžiami vykdyti) Lietuvos Respublikoje rašytinio proceso tvarka vieno Lietuvos apeliacinio teismo teisėjo. Pirmajame etape pripažįstant ES valstybės narės teismo sprendimą apie prašymo nagrinėjimą Lietuvos apeliaciniame teisme suinteresuotiems asmenims nepranešama.

Lietuvos apeliaciniame teismui su prašymu pripažinti užsienio valstybės teismo sprendimą vykdytinu papildomai turi būti pateikiami:

1. užsienio valstybės teismo sprendimas originalo kalba bei išverstas į lietuvių kalbą;

2. patvirtinimas, kad prašomas pripažinti teismo sprendimas yra įsiteisėjęs;
3. įrodymai, kad šaliai, nedalyvavusiai bylos nagrinėjime, apie civilinę bylą, iškeltą užsienio valstybėje, buvo tinkamai pranešta.

Kreipiantis į Lietuvos apeliacinį teismą su prašymu dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo, užsienio valstybės dokumentai, pateikiami teismui, turi būti patvirtinti žyma „Apostille“.

Sprendamas klausimą dėl užsienio valstybės teismų ir arbitražų sprendimų pripažinimo (atsisakymo pripažinti) ir (arba) leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje, Lietuvos apeliacinis teismas netikrina sprendimo pagrįstumo ir teisėtumo, bet tik patikrina, ar nėra CPK 810 straipsnyje bei tarptautinėse sutartyse nustatytų pagrindų atsisakyti užsienio valstybės teismo arba arbitražo teismo sprendimą pripažinti ir (arba) leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje.

Teismas, nagrinėdamas prašymą dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo vykdytinu Lietuvos Respublikoje, gali nepripažinti užsienio valstybės teismo sprendimo vykdytinu Lietuvos Respublikoje tik esant formalioms teismo sprendimo nepripažinimo aplinkybėms.

VI. IŠVADOS

Užsienio valstybių teismo sprendimai dėl neteisėtai išvežto ar laikomo užsienio valstybėje vaiko grąžinimo, priimti pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, bei teismo sprendimai dėl tėvų bendravimo teisių su vaiku nereikalauja specialaus pripažinimo ir yra vykdomi Lietuvos Respublikoje pateikus teismo, priėmusio sprendimą, Reglamento Nr. 2201/2003 42 straipsnio pagrindu išduotą pažymėjimą.

Užsienio valstybių teismų sprendimai, susiję su šeimos santykiais ir tėvų pareigomis vaikams, keičiantys civilinės būklės aktus Lietuvos Respublikoje ar sukeltys kitas teises pasekmes suinteresuotiems asmenims, turi būti pripažįstami Lietuvos apeliaciniame teisme LR CPK 809–817 straipsniuose nustatyta tvarka. Vadovaujantis naujai formuojama Lietuvos apeliacinio teismo praktika, išimtis yra taikoma užsienio valstybių teismo sprendimams dėl vaiko tėvystės nustatymo – šie užsienio valstybės teismo sprendimai neturi būti pripažinti vykdytinais Lietuvos Respublikoje ir yra nenagrinėtini teisme. Vaiko gimimo įrašas užsienio valstybės teismo sprendimo pagrindu gali būti keičiamas ar papildomas suinteresuotam asmeniui kreipusis į civilinės metrikacijos įstaigą su prašymu pakeisti (papildyti) vaiko gimimo įrašą vadovaujantis LR teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160 patvirtintomis Civilinės metrikacijos taisyklėmis.

Teismas, sprendžiant klausimą dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo vykdytinu Lietuvos Respublikoje, *ex officio* turi įvertinti, ar prašomas pripažinti ir vykdyti užsienio valstybės teismo sprendimas nepažeidžia prioritetinio vaiko teisių apsaugos ir gynimo principo, ar priimant sprendimą vaikui, pagal savo amžių ir brandą sugebančiam suformuluoto savo pažiūras, buvo sudaryta galimybė išsakyti savo nuomonę dėl su juo susijusių klausimų, ir buvo atsižvelgta į šią vaiko nuomonę.

Lietuvos Respublikos teismai išimtinai nagrinėja tėvų ir vaikų teisinių santykių, įvaikinimo teisinių santykių bylas, jeigu nors viena iš šalių yra Lietuvos Respublikos pilietis arba asmuo be pilietybės ir tos šalies nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, t. y., siekiant nustatyti Lietuvos Respublikos teismų išimtinę jurisdikciją, viena iš ginčo šalių turi atitikti bent vieną iš šių sąlygų – arba būti Lietuvos Respublikos pilietis, arba turėti nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, jei asmuo yra be pilietybės.